

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวยกย่องการรู้จักตอบแทนคุณนั้นว่าเป็นภูมิธรรมของคนดี ดังพุทธพจน์ว่า “สัตบุรุษ เป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญู และความเป็นคนกตเวทีทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ”^๑

ความเป็นบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวที จัดว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์ และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็น คุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นอันตรายสำคัญของความดี เป็นเหตุ ให้เกิดความสุชุมรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อลำดับ^๒

ในทางพระพุทธศาสนาจึงได้กล่าวยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้ดำรงอยู่ในกตัญญูกตเวทีตาธรรมว่า มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกอบรมให้เกิดมีดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแนะนำให้พระภิกษุตระหนักในความกตัญญูรู้คุณว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้กตัญญูกตเวที และอุปการะแม้เพียงเล็กน้อยที่บุคคล อื่นกระทำในเราทั้งหลาย จักไม่เสื่อมสูญไปเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้”^๓

ความกตัญญู คือคุณธรรมมีความสำคัญและคุณต่อมวลมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเพราะเป็นหลักธรรมที่เชื่อมความสัมพันธ์คนในสังคมทำให้เกิดจิตสำนึกในบุญคุณที่เคยมีต่อกันซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่จะช่วยค้ำจุนสังคมให้มีความมั่นคงและสันติสุขและในปัจจุบันคนในสังคมได้มองข้ามเรื่องของ

^๑อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^๒อำนาจ จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดของพระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน)”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

^๓ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๔/๓๔๒.

ความกตัญญูทเวทีต่อบิดามารดาของตนตลอดจนถึงความกตัญญูต่อหน้าที่ของตนอันเป็นผลให้เกิดปัญหาทางสังคมไทยในปัจจุบัน

ความกตัญญูทเวทีของพระอานนท์จึงควรค่าแก่การยกย่องและเชิดชู เพราะลักษณะความกตัญญูทเวทีของพระอานนท์ที่มีต่อพระพุทธเจ้า ต่อพระญาติ ต่อพระศาสนา ต่อพุทธศาสนิกชน เป็นลักษณะของความกตัญญูที่แม้จะเหนื่อยยากแต่ท่านก็ไม่หวังผลตอบแทน เป็นมงคลแก่ชีวิต เป็นบุคคลที่ไม่เสื่อมถอยจากคุณงามความดี จึงควรเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลัง และน้อมนำไปเป็นเครื่องปฏิบัติเพื่อที่จะทำให้เกิดเป็นมงคลชีวิตแก่ตนเองและสังคม ความกตัญญูทเวที เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมคนให้ทำความดีประพฤติตนเป็นประโยชน์ สถาบันต่างๆ ในสังคมต่างยกย่องสรรเสริญบุคคลที่มีความกตัญญู ถ้าหากบุคคลมีความกตัญญูแล้วก็จะส่งเสริมให้คุณธรรมกว้างไพศาลออกไป ตั้งแต่ ความกตัญญูต่อมารดาบิดา ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพราะผู้มีความกตัญญูทเวทีย่อมที่จะมีสติพิจารณาครอบรอบจะต้องคำนึงถึงความเดือดร้อนที่จะมีผลต่อตนเองและผู้อื่น คนที่มีความกตัญญูได้ชื่อว่าเป็นคนดีย่อมก่อให้เกิดการกระทำดี ทำสิ่งดีๆ นำสู่ตนเองและสังคม ดังนั้น ในพระพุทธศาสนาจึงส่งเสริมความกตัญญูทเวที สอนให้คนรู้จักการทำหน้าที่ของตนเอง เริ่มตั้งแต่ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อหน้าที่ในครอบครัว ต่อสมาชิกในครอบครัว และเมื่อทุกคนปฏิบัติตามหลักความกตัญญูแล้ว ก็จะก่อให้เกิดความเจริญและส่งผลให้สังคมที่อยู่นั้นมีความสุข ความร่มเย็น เป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเคารพ ความเมตตา ความศรัทธาต่อกัน

ปัจจุบันคนส่วนมากไม่เข้าใจ ไม่เห็นคุณค่าของกตัญญูขาดจิตสำนึกบุญคุณของกันและกัน เป็นเหตุให้ลูกทั้งพ่อแม่ไม่เลี้ยงดูปล่อยให้เป็นภาระของสังคม ภาวะดังกล่าวเพราะไม่กตัญญูระลึกถึงคุณค่าและความดีของผู้อื่น ประชาชนไม่เห็นคุณค่าของแผ่นดินและธรรมชาติทำให้เกิดปัญหาเช่น พ่อแม่คนแก่ถูกทอดทิ้ง การทำลายสาธารณสมบัติ และเกิดปัญหาต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมากมาย สังคมปัจจุบันสอนกตัญญูให้รู้แต่ขาดการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง ขาดการส่งเสริม ไม่เห็นคุณค่าความกตัญญูซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญ แต่คนสังคมยังขาดการเข้าใจเกี่ยวกับความกตัญญูในมิติต่างๆ ส่งผลให้การปฏิบัติในคุณธรรมข้อนี้คลาดเคลื่อนไปจากหลักของพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้มีการทำทุจริตผิดศีลธรรมเพื่อตอบแทนคุณ เช่นการทำอาชีพทุจริตเพื่อเลี้ยงบิดามารดาเป็นการตอบแทน ด้วยการอ้างว่าเพื่อแสดงความกตัญญูทเวที จึงเป็นสาเหตุให้สังคมปัจจุบันสับสนในบทบาทหน้าที่ของผู้ที่อุปการคุณและผู้กตัญญูทเวที

ดังนั้นผู้วิจัยได้มองเห็นความสำคัญของความกตัญญูของพระอานนท์ รวมทั้งด้านประวัติ และรูปแบบการแสดงความกตัญญูของพระอานนท์ เพราะท่านเป็นพุทธอุปัฏฐากที่มีความกตัญญูต่อ พระพุทธเจ้า ต่อพระพุทธศาสนา และต่อบิณฑบาตผู้ให้กำเนิด ทั้งยังได้อนุเคราะห์แก่ผู้ที่มาแต่แดน ไกลให้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ทันทีที่มาถึงหรือแม้แต่ตอนที่ท่านใกล้จะปรินิพพานท่านก็ได้แสดงความ กตัญญูแสดงธรรมต่อญาติทั้งหลายของท่าน ดังนั้น ความกตัญญูทศเวทของพระอานนท์นั้นจึงเป็นเลิศ กว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านการเป็นพุทธอุปัฏฐากและเป็นพหูสูต ท่านได้อุทิศชีวิตติดตามพระพุทธเจ้า เสมือนเงาติดตามตัวและได้ทำหน้าที่ของท่านจนถึงวาระสุดท้ายของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวเกี่ยวกับ ความกตัญญูทศเวทของพระอานนท์ที่ปรากฏในชาดก มีมากมายทั้งในอดีตและปัจจุบัน อย่างเช่น ยอมเอาตนเข้าขวางช้างนาฬาคีรีที่พระเทวทัตปล่อยมาหวังที่จะทำร้ายพระพุทธเจ้า เป็นต้น หรือ แม้แต่พระพุทธเจ้าเองท่านก็ทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้หนักแน่นในคุณธรรมข้อนี้ โดยได้ไปโปรด พุทธมารดาและพุทธบิดาให้บรรลुरुธรรมตามวิสัย นอกจากนี้ในคราวที่พระพุทธบิดาประชวรพระองค์ก็ ทรงอุปัฏฐากด้วยพระองค์เอง

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผู้มีความกตัญญูควรเป็นตัวอย่าง ความกตัญญูโดยได้ศึกษาจากประวัติของพระอานนท์ เพื่อจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับ ความกตัญญูในแง่มุมต่าง ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการนำมาปรับใช้ในชีวิตและสังคม

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความกตัญญูทศเวทในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงความกตัญญูทศเวทของพระอานนท์
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูทศเวทของพระอานนท์ไปปรับใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ความกตัญญูทศเวทในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ รูปแบบการแสดงความกตัญญูทศเวทของพระอานนท์เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ จะวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูทศเวทของพระอานนท์ไปปรับใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระอานนท์กับความกตัญญูทเวทีในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบข่ายของการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตแหล่งที่มาของข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพได้แก่ เอกสารที่เป็นพระไตรปิฎกและอรรถกถาฎีกา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้จาก ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี แหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๑.๔.๒ ขอบเขตของเนื้อหา ได้แก่ ความกตัญญูทเวทีของพระอานนท์ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ ขอบเขตพื้นที่ ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พระอานนท์ หมายถึง พระมหาสาวกองค์หนึ่งซึ่ง เป็นเจ้าชายในศากยวงศ์ เป็นโอรสของพระเจ้าสุกกโชนะ ซึ่งเป็นพระเจ้าอาของเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านออกบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับอนุรุทธะและอุบาลีเป็นต้น และได้รับการรับเลือกเป็นพระอุปัชฌาย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะหลายด้านคือ เป็นพหูสูตร เป็นผู้มั่งคั่ง มีคติ มีมติ และเป็นอุปัชฌาย์

กตัญญู หมายถึง ความเป็นคนกตัญญู, ความเป็นผู้รู้คุณ แต่ในที่นี้มุ่งที่จะศึกษาความกตัญญูของพระอานนท์เถระ

กตเวที หมายถึง ความเป็นคนกตเวทีหรือความเป็นผู้สนองคุณท่าน

กตัญญูกตเวที หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วตอบแทน แยกออกเป็น ๒ คือ กตัญญูรู้คุณท่าน กตเวที ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกถาว์โดยขอบเขตแยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ กตัญญูกตเวทิต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูกตเวทิต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลต่อส่วนรวม แต่ในที่นี้ได้ศึกษาถึงความกตัญญูกตเวทีของพระอานนท์เถระที่มีต่อพระพุทธเจ้า ต่อพระประยูรญาติ ต่อพุทธศาสนิกชนผู้จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ต่อพระศาสนาและประชาชนทั่วไป

การวิเคราะห์ หมายถึง การแยกส่วนต่างพิจารณาแล้วจัดให้เป็นไปตามจุดหมาย แต่ในที่นี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมหรือกิริยาอาการที่แสดงถึงความกตัญญูทวาทีของพระอานนท์เถระแล้วนำเอาส่วนที่มีมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบันเพื่อความสันติสุขของประเทศ

รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวทาง ในที่นี้หมายถึงรูปแบบการแสดงความกตัญญูทวาทีของพระอานนท์โดยทั่วไปมี ๕ รูปแบบ คือ รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้า รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระประยูรญาติ รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพุทธศาสนิกชน รูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธศาสนา และรูปแบบการแสดงความกตัญญูต่อประชาชนทั่วไป

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ เอกสารทั่วไป

สมเด็จพระสังฆราช (สา) ทรงกล่าวในพุทธประวัติ (เล่ม ๓) ว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกพระภิกษุทั้งหลายทรงแสดงซึ่งความที่พระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐากอย่างยิ่งว่า ” อานนท์เป็นบัณฑิตดำเนินด้วยปัญญา ย่อมรู้อย่างนี้เป็นกาลเพื่อบริษัทจะเฝ้าพระตถาคต นี่เป็นกาลแห่งภิกษุณี นี่เป็นกาลแห่งอุบาสก นี่เป็นกาลแห่งอุบาสิกา นี่เป็นกาลของพระราชามหากษัตริย์ นี่เป็นกาลของสาวกเดียรถีย์ และพระองค์ทรงแสดงอัศจรรย์ ๔ ประการในพระอานนท์โดยพิสดาร “เมื่อใดที่พุทธบริษัททั้ง ๔ อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เข้าไปใกล้พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อจะเห็นพระอานนท์ พุทธบริษัทนั้นแม้ได้เห็นเธอแล้ว ก็มีจิตยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมเล่า บริษัทนั้นก็จะมีจิตชื่นชมด้วยภาชิตของพระอานนท์ไม่อ้อมไม่เปื้อนด้วยธรรมกถาที่พระอานนท์แสดงนั้นเลย ครั้นพระอานนท์นิ่งหยุดธรรมกถา พุทธบริษัททั้ง ๔ ซึ่งได้สดับนั้น ก็มีจิตยินดีไม่อ้อมไม่เปื้อน ประหนึ่งพระเจ้าจักรพรรดิราช อันให้เกิดความชื่นชมและไม่อ้อมด้วยภาชิตแห่งกษัตริย์พราหมณ์คฤหบดีและสมณะบริษัท”^๔

^๔สมเด็จพระสังฆราช (สา), **พุทธประวัติ**, เล่มที่ ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๖.

วิรัช ธีรพันธุ์เมธี ได้กล่าว ในประวัติพุทธบริษัทว่า “การเข้าไปเป็นพุทธอุปัฏฐากของพระอานนท์ ก็มีไว้ว่าเป็นการแสวงหาของตนเอง แต่เป็นเพราะมติสงฆ์ที่เห็นพ้องต้องกัน ตามตำนานกล่าวว่า ก่อนหน้านั้นไม่มีภิกษุรูปใดทำหน้าที่พุทธอุปัฏฐากเป็นประจำ ผลัดเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลาทำให้เกิดช่องว่างในช่วงที่มีการผลัดเปลี่ยนนั่นเอง ไม่มีใครคอยรับใช้ พระบรมศาสดาเสด็จตามลำพังต้องกระทำทุกอย่างโดยพระองค์เอง คณะสงฆ์จึงประชุมกันมีมติเป็นเอกฉันท์เลือกพระอานนท์ให้ทำหน้าที่พุทธอุปัฏฐาก และมติสงฆ์ถือเป็นอาณัติที่สำคัญ ใครจะปฏิเสธหรือละเมิดมิได้พระอานนท์จึงจำต้องรับ”^๕

เดือน คำดี ได้กล่าวถึง มงคลที่ ๑๑ ไว้ว่า “การบำรุงบิดามารดา บิดามารดาจัดว่าเป็นพรหมของบุตร เป็นบุพเพทของบุตรประเสริฐกว่าบุคคลอื่นๆ เป็นบูรพาจารย์ของบุตร เป็นครูคนแรก และเป็นอาหุไนยบุคคล ผู้สมควรได้รับการบูชาของบุตร”^๖ เมื่อบิดามารดามีบุญคุณต่อบุตรดังกล่าวนี้นี้แล้ว ดังนั้นบุตรพึงบำรุงบิดามารดาด้วยประการต่างๆ เช่น เลี้ยงท่านตอบ ทำกิจการงาน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนเป็นคนควรรับทรัพย์มรดก และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้

ไชยาгу อิคะระ ได้กล่าวถึง ประวัติพระอานนท์ในพุทธประวัติวิเคราะห์ ไว้ว่า พระอานนท์นอกจากจะเป็นสาวกแล้วยังเป็นพระอุปัฏฐาก ในช่วงระยะเวลา ๒๕ ปี ในพระชนม์ชีพของพระพุทธองค์ ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความเป็นเลิศในด้านการปกป้องพระธรรม มีความทรงจำเป็นเลิศสามารถจดจำพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ตามที่ต่างๆ ได้มากที่สุด มีบทบาทสำคัญยิ่งร่วมกับพระมหากัสสปในการดูแลกิจการของคณะสงฆ์หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วนอกจากนั้นยังมีชื่อเสียงอย่างมากเพราะเป็นผู้สวดพระสูตรทั้งหมดเมื่อครั้งปฐมสังคายนา”^๗

พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร) ได้กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า ความกตัญญูทวเทินั้นทำไม่ยาก ทำเพียงสองอย่างเท่านั้น คือ ๑. เชื่อฟังพ่อแม่ ๒. ช่วยพ่อแม่ เชื่อฟังพ่อแม่ เป็นความกตัญญู ช่วยพ่อแม่ เป็นกตเวทีก คือ ตอบแทนคุณ เชื่อพ่อแม่ เราฟังที่ท่านบอก เราเชื่อที่ท่านสั่ง เพราะพ่อแม่ย่อมให้ทั้งพระธรรมและวินัยแก่เรา เชื่อไปเถอะ อาจารย์ผู้นี้ อาจารย์คนนี้ไม่หลอกพวกเรา เพราะพ่อแม่เป็นบูรพาจารย์ของพวกเรา โอวาทที่สอนให้เรา ไม่ผิด เราเดินไม่ได้ ท่าน

^๕วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, **ประวัติพุทธบริษัท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๙๖.

^๖เดือน คำดี, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๗.

^๗ไชยาгу อิคะระ, **พุทธประวัติวิเคราะห์**, แปลโดย ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ปญฺเณน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๓๘) หน้า ๑๐๘.

ยังสอนให้เราเดินได้ แล้วจ้ำจี้จ้ำไช คำว่า พ่อ-แม่ นี่ สองคำเท่านั้น พุดกันสามเดือนสามปีกว่าจะพุดชัด ท่านเพียรพยายามอยู่นั้น ถ้าเราไม่เชื่อท่าน บานนี้เราเป็น คนไม่ได้ เราพุดไม่ได้ เราเดินไม่ได้ เห็นอานิสงส์ของการเชื่อพ่อแม่ใหม่ ในเรื่องอื่นๆ ที่ออก จากปากพ่อแม่ เป็นความปรารถนาดี เพราะใจท่านบริสุทธิ์ต่อเรา เป็นใจของพระอรหันต์ พระวิสุทธิเทพ ดังนั้น ลูกคนใดก็ตาม รวมทั้งลูกศิษย์คนใดก็ตาม ที่เชื่อคำสอนของครูอาจารย์นั้นถือว่าเป็นความกตัญญูรู้คุณแห่งคำสอนของท่าน และอะไรที่ท่านให้มา ต้องรู้คุณสิ่งที่ท่านให้มานี้เรียกว่าเชื่อ ท่านให้ใส่เสื้ออย่างนี้ ก็ใส่เสื้ออย่างนี้ ท่านให้เดินอย่างนี้ ก็เดินอย่างนี้ ท่านไม่ให้ทำอย่างนั้น ก็ไม่ต้องทำอย่างนั้น นี่คือ เชื่อพ่อแม่ เป็นความกตัญญู ช่วยพ่อแม่ เป็นกตเวทิตี คือ ตอบแทนคุณท่าน ช่วยกิจกรรม ช่วยกิจการ ช่วยรักษาวงศ์ตระกูล เช่น อยู่ ช่วยรักษากาย ตาย ช่วยเลี้ยงวิญญาณ ช่วยท่านไปอย่างนี้ เจ็บรักษากาย ตาย รักษาวิญญาณ ลูกทั้งหลายทำได้แบบนี้แล้ว ถือว่าช่วยพ่อแม่ เชื่อพ่อแม่ ถือว่าเป็นการรับ ช่วยพ่อแม่ ถือว่าเป็นการให้ หากว่าลูกทั้งหลายปฏิบัติได้อย่างนี้แล้ว รับรองได้ว่า ความกตัญญูกตเวทิตี ทั้งเชื่อ ทั้งช่วย ทั้งรับ ทั้งให้ จะมีดังอานิสงส์ที่ได้สรุปไว้ว่า ตกต๋าก็หาย ตายก็ฟื้น ปีนยังไม่ออก หอกแทงไม่เข้า^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงพระคุณของบิดามารดาว่า พ่อแม่นั้นมีอุปการคุณแก่เรามากมาย ในทางพระศาสนาท่านบรรยายไว้นานัปการ แม้กวีทั้งหลายก็ได้เขียนบรรยายกันไว้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ปรากฏเป็นคำกลอนและคำประพันธ์ต่างๆ ที่บรรยายถึงคุณของบิดามารดา เพื่อให้ลูกได้รู้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและแสดงความกตัญญูกตเวทิตีต่อท่าน เมื่อว่าโดยย่อ ตามหลักพระศาสนา พ่อแม่นั้นทำหน้าที่สำคัญ คือ

- ๑) ท่านห้ามปรามเราไม่ให้ทำความชั่วช้าเสียหายป้องกันเราไม่ให้ตกไปในทางที่ต่ำทรมานมีอันตราย
- ๒) ท่านสั่งสอนแนะนำเราให้ตั้งอยู่ในความดี ชักนำเราให้มุ่งไปในทางที่จะพบความสุขความเจริญ
- ๓) ท่านให้เราได้เล่าเรียนศิลปวิทยา มีความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพการงานเพื่อตั้งตัวให้เป็นหลักฐานต่อไป
- ๔) ถึงเวลาถึงวัยที่จะมีครอบครัวท่านก็เป็นธุระเอาใจใส่จัดแจงช่วยเหลือ โดยรับที่จะทำด้วยความเต็มใจ

^๔พระราชนิพนธ์ปฏิญาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร), **คนดีที่ต้องปิดทอง**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียง เชียง, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐-๘๒.

๕) ทรัพย์สินสมบัติของท่าน ก็เป็นของลูกนั่นเอง ซึ่งท่านจะมอบให้ในเวลาอันสมควรเป็นระยะๆ ไป จนครั้งสุดท้ายที่เรียกว่ามรดก

ทั้งหมดนี้ เป็นที่รู้จักกันตามหลักการของพระศาสนา แต่ที่จริงนั้นท่านเพียงวางไว้ให้เป็นหัวข้อหรือรายการที่ปฏิบัติที่สำคัญๆ เท่านั้น การปฏิบัติปลีกย่อย ยังมีอีกมากมาย รวมความก็คือ พ่อแม่ท่านทำทุกอย่างเพื่อลูกด้วยความรัก ว่าโดยคุณธรรมก็คือ การกระทั่อกมาจากพรหมวิหาร ๔ ประการนั่นเอง คือ

(๑) ใจของพ่อแม่ท่านประกอบด้วยความรักความปรารถนาดี เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและงอกงามมีความสุข คือ เมตตา

(๒) ประกอบด้วยกรุณา มีความสงสาร คอยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อน ช่วยแก้ไขปัญหาละและปลดเปลื้องความทุกข์

(๓) มีมุทิตา คอยส่งเสริม ให้กำลังใจ และพลอยยินดี เมื่อลูกประสบความสำเร็จประสบความก้าวหน้า หรือทำความดีงามถูกต้อง

(๔) มีอุเบกขา ในเวลาที่สมควร เช่น เมื่อลูกจะต้องรับผิดชอบตัวเอง หรือควรรู้จักฝึกหัดทำอะไรด้วยตนเอง ท่านก็จะให้โอกาสแก่ลูกที่จะพัฒนาตัวเอง คือไม่ใช่จะทำให้ไปหมดทุกอย่าง จนกระทั่งลูกทำอะไรไม่เป็น อันนี้เรียกว่า วางอุเบกขา^๔

พระมหาอุดม สารเมธี ได้กล่าวถึง ความกตัญญูกตเวทิตาไว้ว่า คำว่า “การรู้จักตอบแทนคุณ” แปลถอดความหมายจากคำว่า “กตัญญูกตเวทิตา” คำว่า กตัญญูตา แปลว่าความกตัญญูหรือความสำนึกในบุญคุณที่ผู้อื่นเคยทำไว้แก่ตน ส่วนคำว่า กตเวทิตา แปลว่าการยอมรับบุญคุณของผู้อื่นแล้วทำการตอบแทนต่อบุญคุณของเขา รวมทั้ง ๒ คำนี้เข้าด้วยกันเป็น กตัญญูกตเวทิตา แปลว่าความกตัญญูกตเวทิตา หรือการรู้สำนึกในบุญคุณและตอบแทนบุญคุณ ในที่นี้ขอใช้คำว่า “การรู้จักตอบแทนคุณ” อันความกตัญญูนี้มีความหมายที่ละเอียดลึกซึ้ง มิใช่เพียงแค่รู้บุญคุณตามที่ได้ยินได้ฟังมา หรือรู้จากศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น แต่ต้องเป็นการรู้ที่เกิดจากจิตสำนึกหรือความรู้สำนึกของตนจริงๆ ความกตัญญูมีลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) รู้ว่าบุคคลนั้นมีบุญคุณแก่ตนอย่างไร ก็จดจำไว้ได้ และมีความสำนึกยอมรับในบุญคุณนั้นอยู่ในใจตลอดไป

^๔พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **คุณบิดามารดาฉัน สดพรณนามหาศาล**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๓.

๒) รู้ว่าบุคคลผู้มีบุญคุณแก่ตนนั้นมีความต้องการอะไร

๓) รู้ว่าตนควรปฏิบัติต่อบุคคลผู้มีบุญคุณอย่างไรจึงเหมาะสม เพราะฉะนั้น กตัญญูบุคคล จึงเป็นคุณอันล้ำค่า ยากจะหาและมีได้ในคนทั่วไป ส่วนอกตัญญูบุคคลเป็นดุจกรวด หิน ดิน ทราย หาได้ดาษดื่นโดยทั่วไปพระพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องบุคคลผู้มีความกตัญญูทว่า เป็นบุคคลหาได้ยากในโลกคู่กับบุพการี คือบุคคลผู้ทำอุปการะก่อน^{๑๐}

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ได้กล่าวถึงการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ไว้ว่าที่ สุดแห่งการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่เป็นอย่างไร เราจะเห็นได้จากพระพุทธวจนะที่ตรัสไว้ในมาตา ปิตุคุณสูตร ดังนี้ การทำตอบแทนแก่ท่านทั้งสอง เราไม่กล่าวว่าเป็นการทำได้โดยง่าย ท่านทั้งสองคือ ใคร คือ บิดามารดา ถึงบุตรจะมีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ประคับประคองมารดาด้วยบ่าข้าง หนึ่งประคับประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้นด้วยการอบกลืน การนวด การให้อาบน้ำ และการบีบนวด และแม้แต่ท่านทั้งสองนั้นจะอุจจาระและปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสองข้างของเขานั้นแล การกระทำอย่างนั้น ยังไม่ชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่บิดามารดาและบิดา ถึงบุตรจะสถาปนาบิดามารดาไว้ในราชสมบัติซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวแห่งแผ่นดินใหญ่ที่มีรัตน ๗ ประการมากมายนี้ การกระทำอย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่บิดามารดาเลย ชื่อนั้น เพราะเหตุไร เพราะบิดาและมารดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย ส่วนบุตร คนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้บิดาและมารดาผู้ทุศีล สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) ให้บิดาและมารดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) ให้บิดาและมารดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล การกระทำอย่างนั้นชื่อว่าอันบุตรได้ทำและทำตอบแทนแก่บิดาและมารดา” ตามพระพุทธพจน์ข้างต้นนี้สรุปสาระสำคัญได้ว่า “การตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ด้วยธรรมะ คือ การตอบแทนอันสูงสุด^{๑๑}

^{๑๐}พระมหาอุดม สารเมธี, กตัญญูทวาทิตา การรู้จักตอบแทนคุณ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะทอง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๑๑}พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), เราชักแม่, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ปัญญาชนทกิกขุ กล่าวไว้ว่า สังคมไทยในอดีตได้อบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาให้รู้จักความกตัญญูตวเทวที รู้คุณบุญพพการี มีความเมตตาปรานีตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณต่อตน^{๑๒} แต่ในปัจจุบันนี้พบว่า ยังมีมารดาบิดาที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามยถากรรม มีความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ไม่ควรจะเกิดขึ้นในสังคมไทยที่ได้รับการปลูกฝังเรื่องบุญคุณ ความกตัญญูตวเทวที คุณงามความดี ความอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า สภาพจิตใจของคนไทยเปลี่ยนไป อาจเป็นผลมาจาก สังคมที่เห็นแก่ตัว หรือผลมาจากการรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่ดี ซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย จึงทำให้จิตใจของบุตรธิดา บางคนแข็งกระด้างไร้มนุษยธรรม ปล่อยให้บุญพการีต้องโดดเดี่ยวเผชิญโลกในบั้นปลายของชีวิตเพียงลำพังสภาพสังคมไทยในปัจจุบันจึงปรากฏบุตรทอดทิ้งมารดาบิดาของตน ปล่อยให้ท่านอยู่ตามลำพัง หรือนำไปอาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราเป็นต้น

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธี) ได้วิจัยเรื่อง “ความกตัญญูตวเทวทีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนาไว้ว่า ความกตัญญูตวเทวทีหรือกตัญญูตวเทวตีตาธรรมแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผู้มีอุปการคุณที่เรียกว่าบุญพพการีชน กับบุคคลผู้รู้อุปการคุณของบุคคลอื่นแล้วตอบ แทนที่เรียกว่า กตัญญูตวเทวตีชน ความกตัญญูตวเทวตีคือคุณธรรมที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของสังคม”^{๑๓}

พระมหาบุญกอง คุณาโร ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ไว้ว่า ความกตัญญู เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่านี้อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดาเป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม

^{๑๒}ปัญญาชนทกิกขุ, กตัญญูตวเทวตีเป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๘.

^{๑๓}พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาตเมธี), “ความกตัญญูตวเทวตีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก”^{๑๔}

อำนาจ จันเงิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดของพระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน)” สรุปผลการศึกษาว่า ความเป็นบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวที จัดว่าเป็นคุณธรรม ที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์ และเป็นบ่อเกิด แห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นอันตรายสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ^{๑๕}

พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปณฺโญ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท” ว่า ความกตัญญูที่บุตรธิดาพึงมีต่อบิดามารดา นั้น ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานแห่งความดี และเป็นบ่อเกิดแห่งคำสันทัดทั้งปวง คือรากฐานของมนุษย์ ยามพ่อแม่มีชีวิตอยู่ รู้จักปรนนิบัติรับใช้ท่านอย่างจริงใจ ยามพ่อแม่จากไป ยังระลึกอาลัยอยู่เสมอ บุตรธิดาที่มีความกตัญญู จะต้องแสดงออกทั้งทางกาย วาจาและใจ การ กระทำของมนุษย์ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่าการกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา เพราะความกตัญญู เป็นกฎแห่งสวรรค์ เป็นความเที่ยงธรรมของโลก และเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อกัน^{๑๖}

^{๑๔} พระมหาบุญกอง คุณาธโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตณฺญตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๑๕} อำนาจ จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดของพระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน)”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๑๖} พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปณฺโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒). หน้า ๑.

พระมหาสุชิน สุชีโว (สมบุรณ์สุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง หลักการสงเคราะห์ญาติในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่คนอื่นกระทำแล้วแก่ตนเอง กล่าวคือ ญาติผู้ใดก็ตามที่ทำความแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตาม น้อยก็ตาม เช่น ให้การเลี้ยงดู สั่งสอน ให้ที่พัก ให้งานทำ ระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอไม่ลืมอุปการคุณนั้นเลย คิดจะตอบแทนท่านทั้งหลายผู้มีอุปการคุณเหล่านั้น บุคคลผู้ที่มีจิตสำนึก คิดตอบแทนคุณญาติ ผู้ที่เคยอุปการคุณต่อตนเอง ชื่อว่าเป็นคนดี ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เป็นแบบอย่างที่ดี คนที่มีความกตัญญูกตเวที เป็นคนที่หาได้ยาก เพราะ

- ๑) คนจำนวนมากได้ดีมีความสุขแล้ว มักลืมตัว ลืมผู้เคยมีอุปการคุณ
- ๒) คนจำนวนมากเห็นแก่ตัว อยากรับผลประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
- ๓) คนจำนวนมากแสวงหาผลประโยชน์ โดยมีคำอ้างว่าผู้อื่นมีคุณความดีที่พึงพาอาศัยอย่างไร
- ๔) คนจำนวนมาก เมื่อจะตอบแทนคุณแก่ผู้ใด มักจะทำเพียงเพื่ออวดตนแก่ผู้อื่นว่าตนมีความกตัญญูกตเวที มิได้ทำความบริสุทธิ์ใจและจริงจัง
- ๕) คนจำนวนมาก มักเมินเฉยต่ออุปการะที่คนอื่นทำแก่ตน โดยคิดว่าเขาอุตุนุญเอื้อเพื่อแก่ตนเพียงนิดหน่อย หรือเขาทำตามหน้าที่ของเขา
- ๖) คนบางคนแสดงให้เห็นว่าเขาเห็นว่าเป็นคนกตัญญูกตเวที เพราะหวังผลประโยชน์บางอย่างจากเขา

ความกตัญญูกตเวที จึงเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นคนดี เพราะการแสดงความกตัญญูกตเวที ถือว่าเป็นพื้นฐานของการทำความดีที่รู้จักตอบแทนผู้มีคุณ เรียกว่ากตัญญู คือ เห็นคุณค่าของผู้มีคุณผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแล้ว และเรียกว่ากตเวที คือ รู้จักตอบแทน บุญคุณผู้อื่นที่ทำอุปการะแก่ตน ฉะนั้นรวมเรียกว่ากตัญญูกตเวที แปลว่าผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่น กระทำแล้วและกระทำความดีตอบแทน^{๑๗}

พระมหาภูเนต จันทรจิต ศึกษาวิจัยเรื่อง หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์สรุปได้ว่า บุตรธิดา มีหน้าที่ต่อมารดาบิดาในฐานะเป็นกตัญญูและกตเวทีบุคคล คือการรู้คุณและกระทำการ

^{๑๗}พระมหาสุชิน สุชีโว (สมบุรณ์สุข), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องหลักการสงเคราะห์ญาติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖). หน้า ๔๕.

ตอบแทน การกระทำดังกล่าวคือคุณธรรมที่ได้รับการปลูกฝังจากมารดาบิดาให้เป็นมโนธรรม ซึ่งสามารถต่อต้านป้องกันมิให้บุตรธิดาเป็นบุคคลอกตัญญูและเป็นบุคคลที่ไม่รู้บุญคุณของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้ประสบกับวิบากกรรมที่มีผลแผ่ตร้อน มารดาบิดาคือบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณูปการของบุตรธิดา กล่าวคือเป็นพระพรหม (ผู้ทรงคุณธรรม) เป็นเทวดา (เป็นผู้คุ้มครองรักษา) เป็นบูรพาจารย์ (ครูคนแรก) เป็นพระอรหันต์ (เป็นเนืองนาบุญอันประเสริฐ) ของบุตรธิดา ดังนั้นการกระทำหน้าที่ตอบแทนสามารถกระทำได้ด้วยฐานะ คือ

- ๑) กระทำให้ท่านเป็นผู้มีศรัทธามั่นคง (สัทธาสัมปทา)
- ๒) กระทำให้ท่านเป็นผู้มีศีลธรรม (ศีลสัมปทา)
- ๓) กระทำให้ท่านเป็นผู้เสียสละ (จาคสัมปทา)
- ๔) กระทำให้ท่านเป็นผู้มีปัญญา (ปัญญาสัมปทา)

การตอบแทนพระคุณต่อบุพพการี แม้ว่าการกระทำนั้นๆ ไม่สามารถจะตอบแทนให้หมดไปเสียทีเดียว บุคคลนั้นก็ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญูกตเวที เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมของคนดี^{๑๘}

สรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาถึงการวิจัยความกตัญญูกตเวทีในฐานะคุณธรรมคำจูนสังคมจากมุมมองของพระพุทธศาสนา วิเคราะห์ความกตัญญูว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษยชาติจะทำให้มนุษย์มีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกันในสังคม ศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื๊อกับพุทธปรัชญาเถรวาท เรื่องกตัญญูที่บุตรธิดาพึงมีต่อมารดาบิดา ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์การสงเคราะห์ญาติในพระพุทธศาสนาตามหลักกตัญญูธรรม และวิจัยเรื่องหน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์ และหน้าที่ของบุตรธิดา ที่ต่อมารดาบิดา ในฐานะที่เป็นกตัญญูและกตเวทีบุคคล

^{๑๘} พระมหาภูเนต จันทร์จิต, “หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า. ๔๐.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระอานนท์กับความกตัญญู เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งได้มีการศึกษาตามวิธีการ ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เป็นพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา และฎีกา เอกสาร ตำราวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ การศึกษาวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีชนที่มาทำ กิจกรรมในวัดที่อยู่

๑.๗.๓ การเข้าร่วมพิธีกรรมของนักเรียนแสดงความกตัญญูทเวที่ต่อมารดาบิดา ครู อาจารย์ในโรงเรียนวิสุทธิโพธิ์ที่เป็นวิทยากร

๑.๗.๔ การรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์แล้ว เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและมหาวิทยาลัยตามลำดับ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงความกตัญญูทเวที่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบการแสดงความกตัญญูทเวที่ของพระอานนท์

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงผลของการวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูทเวที่ของพระอานนท์เถระเพื่อนำไปปรับใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน